Uit Sapiens een kleine geschiedenis van de mensheid (Y. Harari)

In de periode van het Pleistoceen (2,5 miljoen jaar tot 12.000 jaar geleden) beschrijft in 2012 de Israëlische professor geschiedenis (° 1976, Universiteit Jeruzalem) zijn visie op de geschiedenis van de mens. Volgens hem ontstaat de Homosoort uit de Australopithecus. Hij spreekt direct over een verspreiding over Europa en West-Azië (Homo Neanderthalensis) en de Homo erectus in Oost-Azië. Op de Indonesische eilanden Java noemt hij nog een Homo Soloensis (de mens uit de Solovallei) en op Flores over Homo Florensis[1]. Deze laatste Homosoort zou de oversteek gewaagd hebben toen het zeeniveau heel laag stond. Hij bleef geïsoleerd achter toen nadien het niveau terug steeg. Door een natuurlijke selectie bleef een kleinere mensensoort van ongeveer 1 m over, alleen deze konden op het eiland met zijn beperkte voedselvoorraad in leven blijven. En in Afrika verschijnen dan Homo Rudolfenis (de mens van het Rudolfmeer), de Homo Ergaster en de Homo Sapiens. Biologisch gezien behoort de Homo Sapiens tot de familie van de grote mensapen, het geslacht Homo en de ondersoort Sapiens.[2]

Het door evolutie bekomen grotere hersenvolume van de Homo Sapiens verbruikte veel energie (ongeveer 25% van wat een lichaam in rust nodig heeft) waardoor hij meer voedsel nodig had. Hij diende ook die zware hersenpan ook overal mee te sleuren. Het rechtop lopen zorgde dan weer voor vroegere geboortes van de baby's die in tegenstelling tot andere diersoorten dan weer meer zorgen nodig hadden. Door in kleine groepen of stammen samen te leven en de nodige sociale vaardigheden te ontwikkelen, kon men de 'onvolgroeide' kinderen verder zogen en laten opgroeien. De stam hielp hier aan mee.

Homo Sapiens begon op een zeker moment merg te onttrekken aan de kadavers die achterbleven nadat de grote roofdieren voldaan waren. Het was het enige nog eetbare weefsel dat overbleef. De ontdekking van het vuur zorgde voor meer verteerbaar en kauwbaar voedsel, het werd ook veiliger (minder ziektekiemen).

Er leefden 150.000 jaar geleden ongeveer 1 miljoen Homomensen in Europa en Azië. Toen Homo Sapiens vanuit Afrika wegtrok stootten ze o.a. op de Neanderthaler. Aanvankelijk baseerde men zich op naast elkaar levende gemeenschappen waarbij de Neanderthaler uitstierf (vervangingstheorie). In 2010 werd het Neanderthalergenoom in kaart gebracht en toen bleek dat 1à4 % van het DNA van de huidige mens uit Neanderthaler-DNA bestaat (kruisingstheorie).

De Homosoort hield zich ongeveer 2 miljoen jaar bezig met jagen, verzamelen en stenen gereedschappen[3] maken tot er tussen 70.000 en 30.000 jaar geleden iets gebeurde in onze evolutie: we begonnen op nieuwe manieren te denken en te communiceren (valt samen met ontstaan van taal). Dit zou veroorzaakt zijn geweest door een toevallige mutatie in onze genen en gebeurde niet bij de Neanderthalers. Men spreekt van de cognitieve revolutie. We kunnen hierdoor een grote hoeveelheid informatie tot ons nemen, deze opslaan en overbrengen naar andere leden van de stam. Het is ook de periode van het ontstaan van 'mythen', of van een imaginaire of denkbeeldige wereld. Een van de oudste voorbeelden van kunst, is een ivoren beeldje uit de grot van Stadel (Duitsland, 32.000 jaar geleden[4]). Het stelt een mensachtige figuur voor met een leeuwenkop.

---

[1] De auteur spreekt ook nog over Homo Denisova (ontdekt 2010, Denisovagrot in Siberië) die net zoals Homo Soloensis zowat 50.000 jaar geleden zou uitgestorven zijn. De Homo Florensis stierf ongeveer 50.000 jaar geleden uit.

[2] De auteur weerlegt dus de mening van anderen om Neanderthaler en Homo Sapiens beiden als afstammelingen van Homo Erectus te zien.

[3] De auteur spreekt over weinig verfijnde gereedschappen en gaat hier toch wat kort door de bocht.

[4] Sapiens, P.35.

De auteur hecht nogal belang aan deze cognitieve revolutie en de bijhorende denkbeeldige wereld die de mens kon creëren. Hij zal later in het boek diverse samenlevingsvormen, godsdiensten, en latere politieke stromingen hiermee verklaren.[5]

Ook andere veranderingen van de Homosoort vloeien voort uit genetische mutaties[6]: het doen van uitvindingen, sociaal gedrag, het koloniseren van nieuwe leefgebieden. Er zijn sporen ontdekt van oude Sapiens-nederzettingen -30.000 jaar geleden- in Midden-Europa waar men schelpen heeft gevonden die afkomstig zijn van kustgebieden. Dit kan wijzen op een eerste vorm van handelscontacten. De Neanderthaler kende blijkbaar geen vorm van handel.

De mens leerde al vlug om calorierijk voedsel te verkiezen boven caloriearme voeding (bv. bepaalde zoete bessen en fruitsoorten).

In de preagrarische werel leefden men samen in kleine groepen van enkele tientallen personen. De eerste diersoort die gedomesticeerd werd, was de hond (ca 15.000 jaar geleden). Er werd een graf ontdekt in het noorden van Israël met het skelet van een vrouw en een jonge hond (12.000 jaar geleden). De leden van de groep kenden elkaar goed en werden familieleden of vrienden. Contacten met andere groepen waren schaars. Handel bleef beperkt tot enkele prestigevoorwerpen.

Om aan voedsel te geraken trokken ze kriskras door hun territorium –soms tientallen tot vele honderden km²-. Ze konden het landschap met zijn heuvels, bossen, rivieren goed onthouden en herkennen. Af en toe verkende men ook nieuwe territoria. In de nabijheid van zeeën en rivieren begon men in een soort eerste nederzettingen samen te wonen. Deze eerste vissersdorpen ontstonden al vrij vroeg en eerder dan de eerste landbouwdorpen.

Hun jarenlange zoektocht naar voedsel had hen heel wat kennis over kruiden, noten, bessen, kleine dieren, vogelnesten,… opgeleverd (bv. giftige planten). Ze waren ook beducht voor elke vorm van gevaar en een scherp gehoor en visueel vermogen deed hen de aandacht trekken van gevaarlijke dieren. Ze kenden ook de seizoenen. Het verzamelwerk leverde een variabel en gezonde voeding op, er werd weinig honger geleden en er waren ook weinig ziektes (buiten de hond nog geen echte huisdieren die virussen konden overbrengen). De gemiddelde leeftijd lag tussen 30 en 40 jaar, maar dit werd vooral bepaald door de hoge kindersterfte.

De religieuze gedachtenwereld van deze preagrarische mensen was het animisme. Men communiceerde met een rivier, een boom, een bron, een dier,.. bijvoorbeeld om gunsten te vragen.

Op een preagrarische vindplaats in de Donnauvallei werden een 400-tal skeletten aangetroffen waarvan een 5% sporen van geweld vertoonden. De jager-verzamelaarsamenleving moet dus af en toe ook de nodige conflicten gekend hebben.

De eerste zeevarende samenlevingen moeten zowat 45.000 jaar geleden op de Indonesische eilanden geleefd hebben. Ze bouwden de eerste boten en vermoedelijk bereikten zij ook als eersten Australië. Ze troffen er grote diersoorten aan zoals buidelleeuwen en 2 m grote kangoeroes. Een paar

---

[5] Dit voortdurend kijken in de toekomst en het geven van voorbeelden uit verschillende historische periodes maakt het boek niet altijd even vlot leesbaar. Volgens mij gaat hij ook te ver met zijn denkbeeldige wereld. Zo geeft hij het automerk Peugeot aan als iets denkbeeldigs waar heel wat mensen samen in geloven en er aan werken. Ook de Franse revolutie noemt hij zo een mythe, iets waar mensen collectie in een nieuwe sociale constructie gaan geloven.

[6] In feite is gans ons handelen een gevolg van de genetische bagage die we als individu meekrijgen, samen met de historische bagage die onze omgeving (de familie, de groep) meegeeft. Deze historische bagage (bv. het bewerken van stenen) is zelf ook ontstaan uit een genetische bagage van onze voorouders. En zelf werken we op dezelfde manier aan een toekomstige bagage (bv. huidige ontdekkingen) voor ons nageslacht.

duizend jaar later waren al die grote dieren verdwenen. Waar in Afrika de grote dieren een lange tijd hadden om zich aan te passen aan de zich evoluerende mens, gebeurde dit in Australië vrij plots en konden de dieren daar makkelijk door de mens afgeslacht worden. Vermoedelijk moeten er toen ook heel wat bosbranden opzettelijk zijn aangestoken: de nieuwe graslanden die er nadien ontstonden trokken de reuzendieren aan zodat ze makkelijke prooien werden. Dit verklaart ook de uitbreiding van Eucalyptusbomen die goed gedijen na bosbranden.

Ook in Amerika troffen de eerste Homomensen grote dieren aan zoals mammoeten, grote knaagdieren, sabeltandkatten, inheemse paarden en kamelen en grondluiaards (Megatherium) van soms 6 m groot. Ook hier zou de mens op korte tijd voor een slachtpartij zorgen. Vermoedelijk heeft de jacht op mammoeten de mens ook over de Beringstraat gebracht. Ten tijd van de cognitieve revolutie telde de aarde zowat 200 geslachten van grote landzoogdieren boven de 50 kg. Hiervan was de helft uitgeroeid toen de agrarische revolutie aanbrak.

M. Van Stappen, www.stap-brug.be, 2021